MEMORIUL PRIVIND LIBERTATEA PRESEI

(3 mai 2023 – 3 mai 2024)

Cu o tradiție îndelungată de conștientizare și angajament pentru libertatea jurnalistică, **Ziua Mondială a Libertății Presei** (ZLP), marcată anual la data de **3 mai**, constituie un prilej oportun pentru a reflecta despre rolul major al mass-mediei libere, independente și pluraliste în consolidarea democrației, precum și despre impactul muncii jurnalistice asupra protecției și promovării drepturilor omului, luptei împotriva corupției, combaterii dezinformării, promovării păcii și menținerii securității naționale. În același timp, celebrarea acestei zile este indisolubil legată și de totalizarea progreselor, dar și a regreselor înregistrate la capitolul situației mass-mediei din țară.

În contextul marcării a 31 de ani de la proclamarea **ZLP**, organizațiile neguvernamentale din domeniul mass-media, semnatare ale prezentului memoriu, constată că, în perioada **3 mai 2023 – 3 mai 2024**, starea presei din Republica Moldova a continuat să se confrunte cu probleme grave. În același timp, ONG-urile semnatare constată că, în perioada de referință, au fost înregistrate și anumite progrese, comparativ cu anii precedenți.

În clasamentul întocmit de organizația *Reporteri fără frontiere*, țara noastră a înregistrat o ușoară cădere cu 3 poziții față de anul precedent, situându-se pe locul 31 în lista celor 180 de state evaluate în cadrul Indicelui Mondial al Libertății Presei. Totodată, raportul *Freedom House* apreciază independența mass-mediei din țară cu 3 din 7 puncte, semn că presa din Republica Moldova rămâne parțial liberă. Și Indicele privind Situația Presei pentru 2023 din Republica Moldova (ISPM), lansat anual de Centrul pentru Jurnalism Independent, atestă o îndepărtare a stării presei autohtone de zona situației grave. Totuși, ISPM nuanțează în continuare existența și perpetuarea a mai multor factori ce erodează libertatea presei autohtone.

În perioada de referință, **sustenabilitatea economică** a rămas o provocare pentru instituțiile mass-media. Încercările de diversificare a surselor de finanțare prin abonamente, publicitate, contribuții private sau prin colectarea donațiilor de la cititori nu sunt deocamdată eficiente pentru a asigura independența pecuniară a unei redacții. Deși nu pot asigura dezvoltarea mass-mediei pe termen lung, granturile au rămas vitale, mai ales, în contextul concurenței neloiale generate de finanțarea obscură, din interior sau din exterior, a instituțiilor mass-media afiliate unor politicieni și oameni de afaceri fugiți din țară sau unor grupuri de interese antinaționale. Atare practici și-au demonstrat capacitatea de adaptare și de supraviețuire, în pofida intențiilor de dezoligarhizare a domeniului mediatic.

Situația economică a presei tipărite s-a înrăutățit în 2023 din cauza costurilor ridicate ale hârtiei de ziar și ale serviciilor de tipografie, ale căror tarife au crescut, în medie, cu peste 40%. Sunt motive din care ziarele *Gazeta de Chișinău*, *Gazeta de Sud* (Cimișlia) și, temporar, *SP* (Bălți) au sistat editarea versiunii tipărite. În septembrie 2023, după începerea campaniei de abonare pentru anul 2024, Î.S. Poșta Moldovei a anunțat creșterea cu 341%, din 1 ianuarie 2024, a tarifelor pentru distribuția ziarelor. Insistența managerilor și riscul real de dispariție a presei tipărite a determinat Guvernul să instituie un mecanism de sprijin pentru distribuția ziarelor în anul curent, care urmează a fi gestionat de Asociația Presei Independente (API).

Suficiența **cadrului juridic de reglementare a mass-mediei**, după mai mulți ani de stagnare, a înregistrat anumite progrese. Legislația relevantă pentru activitatea presei a fost marcată de apariția mai multor legi, între care noua Lege privind accesul la informațiile de interes public, Legea privind Centrul pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării, Legea cu privire la Fondul de subvenționare în domeniul mass-media ș.a.

Îngrădirea dreptului de **acces la informație** a continuat să fie o problemă acută pentru presa din Republica Moldova. Nici perioada 3 mai 2023 – 3 mai 2024 nu a fost ocolită de derapaje, în special din partea autorităților din regiuni, manifestate prin răspunsuri întârziate, ignorarea cererilor jurnaliștilor ori refuzuri arbitrare motivate ilegal prin necesitatea de a proteja datele cu caracter personal. În context, reamintim tentativa primarului satului Costești, Ialoveni, Vasile Bortă, de a împiedica accesul reporterilor portalului Ialovenionline.md la proiectele de decizii ale Consiliului sătesc, precum și de răspunsul din două propoziții pentru jurnaliștii portalului Nokta.md, pregătit de Adunarea Populară a Găgăuziei timp de 24 de zile, adică cu depășirea de aproape 2,5 ori a termenului legal. Evaluările *Indicelui accesului la informație 2023* relevă carențe majore, atât în privința accesului la solicitare, cât și la capitolul transparenței proactive. Aprobarea noii Legi privind accesul la informațiile de interes public, în vigoare din ianuarie 2024, constituie un pas ce ar putea duce la remedierea situației. Calitatea aplicării practice a noului act urmează să fie evaluată în timp.

Deși nu s-au înregistrat cazuri de violare a sediilor profesionale sau de vătămare gravă a integrității corporale a angajaților din presă, **intimidările și amenințările la adresa jurnaliștilor** au continuat și pe parcursul perioadei 3 mai 2023 – 3 mai 2024. În context, reamintim despre:

- două cazuri de agresiuni asupra unui reporter de la *NewsMaker* și asupra unui cameraman de la *NordNews*, înregistrate în timpul protestelor antiguvernamentale organizate de politicianul Ilan Șor;
- cazul jurnalistului Mihail Sirkeli de la portalul *Nokta*, care a fost atacat verbal și denigrat în cadrul unei emisiuni de la furnizorul public regional de servicii media audiovizuale Gagauziya Radio Televizionu (GRT) de către un deputat al Adunării Populare a Găgăuziei și doi activiști civici, pentru opiniile sale critice despre referendumul desfășurat în autonomie în februarie 2014, declarat ilegal de instanțele de judecată;

- comportamentul sfidător al politicianului Ion Chicu, manifestat prin agresarea verbală și intimidarea jurnalistei Ziarului de Gardă Măriuța Nistor.;
- regularitatea atacurilor primarului municipiului Chișinău, Ion Ceban, la adresa mass-mediei care abordează problemele Capitalei;
- cazul ministrului Agriculturii și Industriei Alimentare, Vladimir Bolea, care, în cadrul unei conferințe de presă, a înjurat un jurnalist care îi adresa întrebări.

În UTA Găgăuzia, **controlul politic asupra furnizorului public regional** de servicii media GRT face ca agenda redacțională să ocolească subiectele critice care ar pune în lumină proastă autoritățile autonomiei. O monitorizare făcută de API relevă faptul că televiziunea publică din UTAG, într-o perioadă de șase luni, a difuzat doar două subiecte despre corupție, dar niciunul dintre acestea nu se referea la cazuri de corupție din Găgăuzia.

Semnalele de cenzură la furnizorul public regional de la Comrat GRT, care s-au conturat vizibil în februarie 2024, au constituit temei de profundă îngrijorare din partea ONG-urilor de media, care au condamnat vehement orice încercare de imixtiune ilegală în activitatea editorială a instituțiilor mass-media și au cerut investigarea acestor semnale prin prisma prevederilor Codului penal al Republicii Moldova. Situația a degradat într-atât încât, în aprilie 2024, Consiliul Audiovizualului, în urma unui control, a atestat un șir de falsuri și narațiuni toxice și, în premieră, a sancționat furnizorul public regional pentru dezinformare.

Perioada de referință a fost marcată și de tendința constantă a unor **reprezentanți ai administrației din Găgăuzia de a submina libertatea presei**. În ianuarie 2024, jurnaliștii portalului Laf.md și colegii lor de la Nokta.md au devenit ținta presiunilor din partea exponenților puterii din regiune – Mihail Vlah, consilier al băscanei Evghenia Guțul, responsabil de relația cu mass-media, care a operat cu amenințări de răfuială la adresa jurnaliștilor. În context, reamintim și de tentativele Comitetului Executiv al UTAG de a împiedica activitatea profesională a jurnaliștilor prin instituirea unor mecanisme arbitrare și abuzive de condiționare a activității presei online printr-o aprobare din partea autorităților UTAG – inițiativă legislativă ce contravine flagrant Constituției Republicii Moldova și tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte.

Eforturile declarate ale furnizorului public național de servicii media audiovizuale – Compania „Teleradio-Moldova" (TRM), îndreptate spre înțelegerea provocărilor și impulsionarea unor reforme în cadrul instituției, au rezultat în anumite schimbări benefice, remarcate inclusiv în conținutul unor rapoarte de monitorizare a materialelor informative. Totuși, nici în perioada 3 mai 203 – 3 mai 2024, Serviciul ombudsmanului din cadrul TRM, ca element esențial de autoreglementare profesională, nu a reușit să se impună ca autoritate independentă și competentă, iar activitatea Consiliului de Supraveghere și Dezvoltare al TRM nu a fost suficient de transparentă. În același timp, la capitolul difuzării subiectelor despre corupție, *Moldova 1* – postul televiziunii publice naționale – a înregistrat scoruri modeste.

Perioada **3 mai 2023 – 3 mai 2024** nu a fost ocolită de practicile abuzive și ilegale din partea forțelor separatiste de la Tiraspol în raport cu jurnaliștii. În septembrie 2023, fotojurnalista Elena Covalenco a fost declarată „indezirabilă" pe o perioadă de trei ani, în contextul în care în luna iulie 2023 reportera documentase un reportaj la Tiraspol, iar jurnalista TV8 Viorica Tătaru a fost reținută în ianuarie 2024 de către forțele de securitate nerecunoscute din Tiraspol în timp ce își exercita misiunea jurnalistică. Perpetuarea practicilor abuzive și ilegale din partea forțelor separatiste de la Tiraspol în raport cu jurnaliștii constituie un semnal că autoritățile constituționale ale Republicii Moldova sunt incapabile să întreprindă măsurile necesare în vederea asigurării drepturilor și libertăților garantate de lege presei. În context, organizațiile semnatare reamintesc și despre declararea mai multor jurnaliști din Republica Moldova drept „indezirabili" în Federația Rusă.

Activitatea centrelor subversive de influență a Federației Ruse a developat vulnerabilitatea spațiului informațional al Republicii Moldova în fața amenințărilor hibride. Starea de insecuritate digitală continuă să reprezinte o problemă majoră, în special, pentru redacțiile ce practică jurnalism de investigație și care elucidează războiul. Platformele instituțiilor media independente au fost supuse frecvent atacurilor digitale de diverse tipuri.

În perioada de referință, fiind în alertă, autoritățile au fost preocupate la scară largă de securitatea informațională, reușind să opereze anumite măsuri restrictive sub imperiul stării de urgență, dar și anumite modificări legislative. În context, mai multe organizații ale societății civile au exprimat îngrijorarea în raport cu suspendarea licențelor posturilor TV de către Comisia pentru Situații Excepționale (CSE), în lipsă de transparență, precum și au condamnat noul mecanism de suspendare a licențelor posturilor TV și lipsa transparenței în procesul de legiferare a acestuia. ONG-urile semnatare recunosc necesitatea de a implementa măsuri urgente pentru a asigura securitatea informațională a Republicii Moldova, care este supusă unor pericole reale generate de acțiunile subversive ale unui stat agresor, precum și ale unor organizații și persoane particulare. Totodată, subliniem că măsurile cu caracter restrictiv trebuie să fie fundamentate prin argumente convingătoare, probe certe și implementate într-o măsură în care să asigure excluderea dubiilor privind legalitatea și proporționalitatea ingerințelor.

RECOMANDĂRI

În vederea încurajării și protejării presei libere, recomandăm Guvernului, Parlamentului și Consiliului Audiovizualului ca, în virtutea atribuțiilor legale ce le revin, să elaboreze, legifereze și implementeze mecanisme democratice capabile să asigure:

- Completarea și ajustarea la rigorile comunitare a legislației media primare și secundare, în concordanță cu Programul național de dezvoltare a mass-mediei pentru anii 2023 – 2026 și cu Planul de acțiuni, care să reglementeze activitatea corespunzătoare a tuturor tipurilor de presă.
- Consolidarea capacităților instituționale ale Consiliul Audiovizualului în vederea îndeplinirii rolului său de garant al interesului public în domeniul audiovizualului, precum și continuării eforturilor de dezvoltare a pluralismului audiovizual extern și intern.
- Impulsionarea reformelor la furnizorul public național de servicii media audiovizuale – Compania Teleradio-Moldova (TRM) – și lărgirea transparenței în activitatea Consiliului de Supraveghere și Dezvoltare al TRM.
- Responsabilizarea TRM în vederea abordării sistematice și profunde a subiectelor ce țin de corupție, încălcarea drepturilor omului și dezinformarea.
- Scoaterea furnizorului public regional Gagauziya Radio Televizionu de sub influență politică și contracararea practicilor de dezinformare atestate, absolut străine misiunii sociale a respectivului furnizor de servicii media.
- Fortificarea capacităților Centrului pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării de identificare și aplicare a căilor eficiente de comunicare și de cooperare cu presa și cu ONG-urile de media în vederea minimizării riscurilor din interior și din exterior pentru securitatea spațiului informațional național.
- Implementarea mecanismelor eficiente de asigurare a transparenței proprietății în mass-media și combaterea practicilor anticoncurențiale.
- Renunțarea la modificările rapide ale legislației în scopul obținerii unor efecte temporare îndoielnice ce vizează asigurarea securității informaționale a statului.
- Prevenirea și sancționarea actelor de amenințare și agresiune împotriva mass-mediei, inclusiv prin instruirea organelor de drept pentru investigarea eficientă a cazurilor de obstrucționare a activității mass-media și intimidare a jurnaliștilor.
- Implementarea politicilor publice care să asigure concurență loială și transparență în activitatea instituțiilor mediatice, protejându-le de pericolul falimentării și dispariției.
- Promovarea transparenței surselor de finanțare a mass-mediei și sprijinirea instituțiilor media care activează în interesul public.
- Încurajarea investițiilor în diversificarea produselor mediatice.
- Stimularea pluralismului mediatic prin apariția de noi servicii media audiovizuale tematice la nivel local/regional și valorificarea potențialului serviciilor media neliniare.
- Contracararea ingerințelor politice în activitatea profesională a jurnaliștilor și instituțiilor mass-media.

- Asigurarea securității digitale, luând în considerare amenințările crescânde la adresa redacțiilor care practică jurnalism de investigație, prin implementarea unor strategii și tehnologii eficiente de protecție cibernetică.
- Instruirea și profesionalizarea organelor de drept pentru a răspunde eficient la amenințările digitale împotriva presei, inclusiv cele care implică amenințări cu violența fizică.

SEMNATARI

Centrul pentru Jurnalism Independent
Asociația Jurnaliștilor de Mediu și Turism Ecologic
Asociația Media Guard
Asociația Presei Electronice
Asociația Presei Independente
Centrul „Acces-Info”
Centrul de Investigații Jurnalistice
Comitetul pentru Libertatea Presei
RISE Moldova